

Gençlerin Siber Dedikoduya İlişkin Tutumları: Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Muhammed Şükrü Aydın^{1*}

¹Psikoloji Bölümü, Selçuk Üniversitesi, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1112-3180

*(muhammed.aydin@selcuk.edu.tr)

Özet – İnsan yaşamındaki sosyal etkileşimlerde önemli bir yer tutan dedikodu teknolojideki ilerlemelerle birlikte günümüzde sanal ortama taşınmıştır. Bu gelişmeler son 5 yıldaki araştırmaları siber dedikodu değişkenini anlamaya ve açıklamaya yöneltmiştir. Ancak Türkiye’de gençlerin neden siber dedikodu yaptıklarına dair hiçbir çalışmanın olmaması nedeniyle mevcut araştırmada gençlerin siber dedikodu motivasyonlarını anlamaya yönelik Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun Türkçe uyarlama çalışması yapılmıştır. Çalışmaya yaşları 10-18 arasında değişen 148 (73 kız) çocuk ve ergen dâhil edilmiştir. Katılımcılara Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun yanı sıra ölçüt geçerliğini sınamak üzere Siber Zorbalık Ölçeği uygulanmıştır. Analizler, ölçeğin orijinal faktör yapısından farklı olarak iki alt boyuttan oluştuğunu ortaya koymuştur. Buna göre, gençlerin siber dedikodu yapma nedenleri arasında arkadaşlarla ilişkiler ve başkalarını etkileme boyutlarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular, cinsiyetin ve yaştan gençlerin siber dedikodu puanı ortalamaları arasında anlamlı farklılık yaratmadığı ancak anne-babanın birlikte/ayrı olma durumlarının gençlerin siber dedikodu puanlarında anlamlı etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, mevcut araştırmada kullanılan Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun Türkiye’de geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğinden hareketle ileride yapılacak araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler – Dedikodu, siber dedikodu, siber dedikodu ölçeği, siber zorbalık, zorbalık

1. GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelere paralel olarak internet sosyal iletişim için yeni bir ortam haline gelmiş, aynı zamanda insanların sosyal etkileşim biçimlerini de etkilemiştir. Teknolojideki ilerlemeler iletişimde, arkadaşlık kurma ve duygusal bağlar oluşturma açısından olumlu bir potansiyele sahip olmakla birlikte nefret ve saldırganlık gibi olumsuz davranışları da beraberinde getirmektedir [1]. Bireylerin siber ortamda sosyal ağlarını genişletmelerine olanak sağlayarak sosyalleşme sürecinde kilit rol oynayan etkileşimler genel olarak siber davranışlar olarak ifade edilmektedir [2].

Siber ortamda gerçekleşen sosyal etkileşimler sırasında çocuk ve ergenler bazen psikolojik ve sosyal yönden zarar vermeyi amaçlayan davranışlara başvurmaktadırlar. Bu tür zorbalık içeren eylemler siber zorbalık kavramıyla açıklanmaktadır [3]. Buna göre, siber zorbalık “elektronik cihazlar ve dijital medya yoluyla, kendini savunamayacak durumda olan bir kişiye karşı olumsuz sonuçlar doğuracak şekilde güç dengesizliğine neden olan her türlü haksız, kasıtlı ve tekrarlanan saldırı” şeklinde tanımlanmaktadır [4]. Bu açıdan düşünüldüğünde dedikodu da siber ortamda gerçekleşen olumsuz davranışlardan biri olarak görülebilir. Ancak sanal dünyada birçok kişinin yer aldığı sosyal ağlarda veya anlık mesajlaşma uygulamalarında gerçekleşen dedikodular üzerine yapılan araştırmalar yetersizdir.

Siber dedikodu kavramına geçmeden önce dedikodu kavramının tanımlanması yerinde olacaktır. Kurland ve Peled, dedikoduyu “genellikle birkaç kişiden fazla olmayan bir ortamda, o anda orada mevcut olmayan başka kişi ya da kişiler hakkında gayri resmi ve değerlendirci konuşma” olarak tanımlamışlardır [5]. Benzer bir noktadan hareketle, siber dedikoduyu; iki veya daha fazla kişi tarafından, orada

bulunmayan ancak sohbete katılanlar tarafından tanınan başka bir kişi hakkında ifade edilen değerlendirici yorumların yer aldığı bir iletişim biçimi olarak düşünmek mümkündür [6].

Dedikodu ve siber dedikodunun birçok açıdan ortaklıklar barındırmakla birlikte, siber dedikoduyu ayırt eden özellik dedikodunun sanal ortamlarda gerçekleşmesidir [7]. Her iki dedikodu türünde de iki veya daha fazla kişi arasında ortamda bulunmayan üçüncü şahıs/lar hakkında yorum yapma, bilgi alışverişinde bulunma yahut sosyal bağları güçlendirme gibi motivasyonlar bulunmaktadır [8]. Literatürde siber dedikodu konusunda yapılan çalışmalar oldukça azdır ancak yüz yüze ve siber dedikodunun benzerlik taşıdığı göz önüne alınırsa dedikoduya yönelik tutumların, çocuk ve ergenlerdeki gelişim sürecinin benzerlik göstermesi beklenebilir. Bu nedenle, yüz yüze gerçekleşen dedikodu literatüründen faydalanmak yerinde olabilir.

Dedikodu kullanımına çocuklardan yaşlılara farklı yaş döneminden insanlarda rastlanabilir. Araştırmalara göre, dedikodu çocukluk ve ergenlik dönemindeki dikkat çekici sosyal süreçlerden biri olarak görülmekte ve farklı gelişim dönemlerinde farklı nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Gottman ve Mettetal'in öncü sayılabilecek çalışmalarında, erken çocukluk döneminde dedikodunun çoğunlukla grup uyumunu teşvik etmek için kullanıldığı raporlanmıştır [9]. Farklı çalışmalarda dedikodunun işlevleri arasında diğerleriyle bilgi paylaşımında bulunma, eğlenme, arkadaşlığı sürdürme, yeni bir gruba dahil olma ve grubun diğer üyelerini etkileme gibi işlevlerinden söz edilmiştir [10]. Dolayısıyla genel kanının aksine, dedikodu sadece bir tür saldırganlık ve alaycılık şeklinde görülmemeli; grup üyeleri hakkında bilgi paylaşımına olanak sağlayan yahut grubu birleştiren önemli bir sosyal iletişim biçimi olarak da düşünülmelidir [8]. Siber dedikodu açısından literatür incelendiğinde, yüz yüze dedikoduyu destekleyici açıklama ve bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin, bazı araştırmalarda siber dedikodunun, insanların akran grupları içinde kişilerarası ilişkilerinde normlara ilişkin kuralları öğrenmelerine yardımcı olduğunu belirtilmektedir [11]. Ancak çocuk ve ergenlerde siber dedikodunun neden ortaya çıktığına yönelik araştırmaların yetersiz oluşu gençlerin siber dedikodu motivasyonlarının anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Literatür taraması yapıldığında, gençlerde siber dedikoduya yönelik tutumların incelendiği çalışmaların oldukça az olduğu görülmektedir. Bunlardan birinde Kolombiya ve İspanya'daki 10-19 yaşlarındaki çocuk ve ergenlerin siber dedikodu motivasyonları incelenmiştir [12]. Bu çalışmada dedikodu motivasyonları olarak bilgilendirme, etkileme, arkadaşlık kurma ve eğlence ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, her iki ülkedeki erkek ve kızların dedikodu motivasyonlarının benzer bir yapı gösterdiği bulunmuştur. Yine aynı çalışmanın bulgularına göre, siber dedikodunun siber zorbalıkla ilişkili olduğu da ifade edilmiştir. Bir diğer çalışmada ise Lopez-Pradas ve arkadaşları, 10-13 yaşındaki çocuklarda siber dedikoduya yönelik tutumları incelemişlerdir [10]. Bu araştırmanın sonucunda da aynı dedikodu motivasyonları görülmüştür. Cebollero-Salinas ve arkadaşları ise İspanyol ergenlerde siber dedikodunun 12-14 yaş aralığındaki ergenlerde siber saldırganlık üzerinde etkili olduğunu; 15-18 yaş aralığındaki ergenlerde ise siber mağduriyetle bağlantılı olduğunu raporlamışlardır [13]. Genel olarak bu tür çalışmalardan çıkan sonuç ise siber dedikodu ile problemlili internet kullanımının ilişkili olduğu yönündedir [14]. Burada sözü edilen çalışmalarda orta çocukluk ve ergenlik dönemindeki gençlerin siber dedikodu tutumları "Siber Dedikodu Ölçeği" ile değerlendirilmiştir. Yazarın bilgisine göre, literatürde söz konusu yaş aralığına uygun başka bir ölçme aracı olmadığı görülmektedir.

Her ne kadar benzerlik gösteriyor olsa da, zorbalık ve siber zorbalığın yöntemlerindeki değişiklikte olduğu gibi (doğrudan/siber ortam), siber dedikodu ve yüz yüze dedikodu fenomenlerinde de sanal ortamın doğası gereği bazı farklılıklar görülebilir. Bu açıdan çocuk ve ergenlerin siber dedikoduya yönelik tutumlarını incelemek literatür açısından önemlidir. Buna ek olarak, sosyal paylaşım siteleri veya anlık mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla gerçekleştirilen bu sosyal davranış biçimini Türkiye'de ele alan herhangi bir çalışma ve ölçme aracı bulunmamaktadır. Ayrıca çalışmaların Latin ülkeleri dışında gerçekleştirilmemesi de literatür açısından önemli bir eksikliktir. Dolayısıyla, şimdiki çalışmada 10-18 yaş aralığındaki gençlerin siber dedikoduya yönelik tutumlarını incelemek amacıyla Romera ve arkadaşları [12] tarafından geliştirilen Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması gerçekleştirilerek Türk kültürüne uygunluğu incelenecektir. Çalışmanın bir diğer

amacı doğrultusunda, çocuk ve ergenlerin siber dedikoduya yönelik motivasyonlarında yaşlara göre farklılık olup olmadığı problemi de araştırılacaktır.

II. MATERYAL VE YÖNTEM

A. Katılımcılar

Çalışmaya Konya’da yaşayan ve ortaokul-lise öğrencilerden oluşan toplam 148 kişi (73 kız, 75 erkek) katılmıştır. Barrett ve Kline (1981), Guadagnoli ve Velicer (1988) gibi araştırmacıların 20 madde üzerindeki ölçme araçları için önerdikleri katılımcı sayıları göz önüne alınarak mevcut araştırmadaki katılımcı sayısının yeterli olduğu varsayılmıştır. Katılımcılara ulaşılmasında kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların dâhil edilmesinde en az bir adet teknolojik cihaz (telefon, tablet ya da bilgisayar) kullanıyor olmalarına dikkat edilmiştir. Araştırmaya katılan gençlerin yaşları 10-17 arasında (Ort= 13.44; Ss= 2.34) değişmektedir. Çalışmaya katılan gençlerin annelerinin %59.5’i kendilerini orta gelir düzeyinde olarak bildirmiştir. Annelerin %56.1’i lise, %22.3’ü ise lisans mezunudur. Ayrıca katılımcıların ebeveynlerinin %62.2’sinin birlikte olduğu belirtilmiştir.

B. Veri Toplama Araçları

Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formu (SDÖ-E). Romera ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçek siber dedikodunun dört motivasyonunu değerlendiren 9 maddeden oluşmaktadır [12]. Bu motivasyonlar: Bilgilendirme (örn., “Başkaları hakkında duyduğum hikâyeleri arkadaşlarımla paylaşmak için sosyal medyayı kullanırım.”), başkalarını etkileme (örn., “Bir arkadaşım hakkında sosyal medyada grubun onun hakkındaki fikirlerini değiştirmesini sağlayacak şeyler söyledim.”), arkadaşlık kurma (örn., “Sosyal medyada başkaları hakkında konuşurum çünkü bu beni arkadaş grubuma daha yakın hissettirir.”) ve eğlenme (örn., “Sosyal medyada grubumdaki arkadaşlarımla sırf eğlence olsun diye sınıftaki diğer arkadaşlarıma olanlar hakkında konuşurum.”) şeklindedir. Ölçek beşli likert tipi derecelemeden (0= hiçbir zaman, 4= her zaman) oluşmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda, uyum iyiliği değerinin (NNFI = 0.979; CFI = 0.984; RMSEA = 0.055 (90% CI [0.050,0.061]); SRMR = 0.048; AIC = 232.581) yeterli düzeyde olduğu bildirilmiştir. Ayrıca ölçeğin psikometrik özelliklerinin incelendiği bu çalışmada Cronbach alfa değerinin .84 olduğu raporlanmıştır.

Siber Zorbalık Ölçeği. Arıca ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilen, ilköğretim düzeyindeki öğrencilerden itibaren kullanıma uygun olan ve gençlerin siber zorbalık davranışını değerlendiren bir ölçme aracıdır [15]. Siber zorbalık ölçeği mevcut araştırmada dış geçerliği sınamak amacıyla kullanılmıştır. Dörtlü likert tipi derecelendirmesi olan ölçek 24 maddeden oluşmaktadır. Tek faktörden oluşan ölçekte 24 ile 96 arasında puan alınmakta ve yüksek puanlar siber zorbalık davranışlarının arttığına işaret etmektedir. Ölçeğin psikometrik özelliklerinin incelendiği çalışmada, ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach alfa değeri .95; test-tekrar test katsayısı ise .70 olarak raporlanmıştır. Tek faktörlü olarak hazırlanan ölçeğin özdeğerinin 12.13 olarak görüldüğü ve toplam varyansın %50.58’ini açıkladığı ifade edilmiştir.

C. İşlem ve Veri Analizi

Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun İngilizce orijinalinde yer alan maddeler ilk olarak araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ardından Psikoloji alanında yüksek lisans derecesine sahip 2 psikolog; doktora derecesine sahip 3 psikolog ve bir İngiliz Dili ve Edebiyatı uzmanına gönderilerek uzmanlardan maddelerin orijinaliyle uyumlu ve aynı zamanda toplumumuzda anlaşılır olmasına dikkat etmeleri istenmiştir. Uzman görüşleri dikkate alınarak ölçeğin Türkçe formu oluşturulmuştur.

Araştırma için gerekli etik izin Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Kurulu tarafından 2023/059 sayılı kararla alınmıştır. Ölçek katılımcı gençlere uygulanmadan önce annelere bilgilendirilmiş onam formları sunulurken çocuklarının çalışmaya katılımları için izinleri alınmıştır. Ardından çocuklara uygulamalar tanıtılmış ve yine kendilerinden katılımları için onayları alınmıştır. Her bir uygulamanın süresi çocuklara göre farklılık göstermekle birlikte yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Mevcut çalışmada test-tekrar test güvenilirlik analizlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla 81 çocuk ile bir hafta arayla tekrar bir

araya gelinmiştir. Bu uygulamada sadece Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun uygulaması yapılmıştır.

Araştırmaya katılan 148 katılımcının bildirimleri ile Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için varimax döndürme yöntemi ile temel bileşenler analizi kullanılarak Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun yapı geçerliği analizleri kapsamında, madde analizi sonucu madde-toplam puan korelasyonları .20'nin altında olan maddelerin formdan çıkarılması planlanmıştır. Daha sonra örneklem büyüklüğünün uygunluğuna Kaiser-Meyer Olkin (KMO) testi ile bakılmış; örneklem veri dağılımının AFA'ya uygunluğu Bartlett Küresellik testi ile değerlendirilerek bu değer $p < .001$ düzeyinde anlamlı olması beklenmiştir. Bu işlemin ardından ortak varyans değeri .30'un altındaki maddelerin formdan çıkarılmasıyla özdeğeri 1'in üzerinde olan faktörler dikkate alınmıştır (Büyüköztürk, 2002). Son olarak, döndürme sonrası bileşen matrisinde hiçbir faktöre .30 ve üstü faktör yükü ile yüklenmeyen maddeler ile .30 ve üstü faktör yükü ile yüklendiği halde çift faktöre yüklenen maddelerin analiz dışında tutulması planlanmıştır. Bir maddenin en yüksek faktör yükü ile buna en yakın ikinci faktör yükü arasındaki farkın en az .15 olması çift yüklenme kriteri olarak kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2002). Bu işlemlerin ardından ilgili kriterlere uyan maddelerle ölçeğin faktör yapısı değerlendirilmiştir. Güvenirlik analizi için Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun iç tutarlılık güvenirliği Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmıştır. Formun ölçüt geçerliği (Siber Zorbalık Ölçeği) ve test-tekrar test güvenirliğini belirlemede Pearson Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. Analizler SPSS 17 sürümünde gerçekleştirilmiştir.

III. BULGULAR

Bu bölümde ilk olarak Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun geçerlik ve güvenirlik analizlerine yer verilecek, ardından yaş, cinsiyet ve ebeveynlerin medeni durumu demografik değişkenlerine göre siber dedikoduya yönelik tutumların farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin analizler yürütülecektir.

A. Geçerlik Analizleri

Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun yapı geçerliğini incelemek üzere ilk aşamada madde analizi yapılmış ve analiz sonucunda değerlerin .60 ile .94 arasında değiştiği görülmüştür. AFA için faktör çıkarma yöntemi olarak temel bileşenler analizi, döndürme tekniği olarak varimax yöntemi kullanılarak ölçeğin yapı geçerliği test edilmiştir. Veri analizinde belirtilen aşamalar takip edilerek gerçekleştirilen analizlerde, döndürme sonrası bileşen matrisinin incelenmesi sonucu birden fazla faktöre yüklendiği veya .30'un altında faktör yükü olan 2 madde (8. ve 9. maddeler) ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin son halini oluşturan geriye kalan 7 maddenin faktör yükleri .30'un üzerinde çıkmış ve maddeler iki faktöre yüklenmiştir. Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun faktör yapısına ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun Faktör Yapısı

Faktör/Madde İçerikleri	Faktör Madde-Toplam	
	Yükü	Puan Korelasyonu
<i>Arkadaşlık İlişkileri; Varyans=%57.29</i>		
1. Sosyal ağlardaki (örn, WhatsApp, Instagram) bir gruba katılmak için başka arkadaşlarım hakkında yorumlarda bulundum.	.94	.88
2. Sosyal ağlarda başkaları hakkında konuşuyorum çünkü bu beni arkadaş grubuma daha yakın hissettiriyor.	.93	.87
4. Bir arkadaşıma kızdığımda, bunu sosyal ağlarda anlatırım.	.93	.87
5. Farkında olmadan sosyal ağlarda başka bir kişi hakkında olumsuz şeyler söyledim.	.76	.71
6. Bir arkadaşımın sırrını sosyal ağlarda başkalarıyla paylaştım.	.60	.28
<i>Başkalarını Etkileme Amaçlı Dedikodu; Varyans=%21.88</i>		
3. Bir grubun arkadaşım hakkındaki fikrini değiştirmesini sağlamak için sosyal ağlarda o arkadaşım hakkında bir şeyler anlattım.	.84	.34
7. Başkaları hakkında duyduğum hikâyeleri arkadaşlarımla paylaşmak için sosyal ağları (örn, WhatsApp, Instagram) kullandım.	.78	.53

Ölçek, Tablo 1’de görüldüğü üzere öz-değeri 1’in üzerinde olan ve toplam varyansın %79.17’sini açıklayan iki faktörlü bir yapıdadır. Varyansın %57.29’unu açıklayan ve 5 maddeden oluşan ilk faktör “arkadaşlarla ilişkiler”; varyansın %21.88’ini açıklayan ve 2 maddeden oluşan diğer faktör ise “başkalarını etkileme” şeklindedir.

Ölçeğin ölçüt geçerliği, aynı yapıyı ölçtüğü düşünülen Siber Zorbalık Ölçeği ile korelasyonları incelenerek ele alınmıştır. Sonuçlar Tablo 2’de paylaşılmıştır.

Tablo 2. Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formu ve Siber Zorbalık Ölçeği Arasındaki Korelasyonlar

	Siber Zorbalık Ölçeği
Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formu	.54*
Arkadaşlarla İlişkiler	.42*
Başkalarını Etkileme	.37*

* $p < .01$

B. Güvenirlilik Analizleri

İlk olarak, Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun iki faktörden oluşan nihai hali ile yürütülen güvenilirlik analizleri kapsamında iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Analizler sonucunda Cronbach Alpha katsayıları tüm ölçek için .87, arkadaşlarla ilişkiler alt boyutu için .90; başkalarını etkileme alt boyutu için ise .67 olarak görülmüştür. Ölçeğin test-tekrar test güvenirliliği kapsamında 81 katılımcı ile on gün arayla yapılan test-tekrar uygulamalarına ilişkin korelasyon sonuçları ise .78 olarak yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur.

C. Gençlerin Siber Dedikoduya Yönelik Tutumlarında Cinsiyet, Yaş ve Ebeveynlerin Birlikteliğinin Etkisi

Demografik değişkenlerden ilk olarak cinsiyetin etkisine bakmak üzere bağımsız örneklemli t test analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda, kız (Ort= 19.63) ve erkeklerin (Ort= 19.66) siber dedikodu puanları arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($t(146) = .06, p > .05$).

Siber dedikoduya yönelik tutumlarda gelişimsel farklılıkları incelemek üzere katılımcılar çocuk (10-12 yaş) ve ergen (13-17) grupları şeklinde ikiye bölünerek gruplar arasındaki farklar incelenmiştir. Bağımsız örneklemli t test analizi sonucunda, çocuk (Ort=19.41) ve ergen grupları (Ort=19.80) arasında siber dedikodu puan ortalamaları açısından anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur ($t(146) = -.66, p > .05$).

Son olarak, ebeveynlerin birlikte olup olmama durumlarının gençlerin siber dedikoduya yönelik tutumlarında farklılık oluşturup oluşturmadığını incelemek üzere bağımsız örneklemli t test analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda, anne-babası ayrı olan gençlerin (Ort=21.85) siber dedikodu puan ortalamalarının anne-babası birlikte olan gençlere (Ort=18.30) kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür ($t(146) = -6.92, p < .001$).

IV. TARTIŞMA

Araştırmanın amacı, 10-17 yaş aralığındaki gençlerde siber dedikoduya yönelik tutumları ölçmek üzere Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun Türkçe uyarlamasını gerçekleştirmektir. Analizler sonucunda, Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak gençlerde kullanılabileceği sonucuna ulaşıldı. Bu sonucun yanı sıra, gençlerin siber dedikoduya yönelik tutumlarında yaş ve cinsiyetin anlamlı farklılık oluşturmadığı ancak ebeveynlerin birlikte/ayrı olma durumlarının katılımcıların siber dedikodu puanlarında anlamlı farklılık yarattığı bulunmuştur.

Romera ve arkadaşları tarafından Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun geliştirildiği çalışmanın sonucunda araştırmacılar ölçme aracının siber dedikodunun dört motivasyonunu değerlendirdiği şeklinde bulgular elde etmişlerdir [12]. Mevcut araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, 10-17 yaş aralığındaki gençlerin siber dedikodu motivasyonları arasında arkadaşlarla ilişkiler ve başkalarını etkileme boyutlarının ortak olarak bulunduğu söylenebilir. Bu iki motivasyon, hem Lopez-Pradas ve arkadaşlarının [10] hem de Romera ve arkadaşlarının [12] bulgularıyla benzerlik taşımaktadır. Ancak Türkçe uyarlaması yapılan mevcut araştırmada ölçeğin dört faktörlü orijinal yapısından farklı olarak iki faktörlü bir yapıdan oluştuğu gözlenmiştir. Elde edilen farklı sonuçlara göre, insan sosyal ilişkilerinin önemli bir parçasını oluşturan dedikodunun kültürler arasında farklılıklar ortaya çıkardığı düşünülebilir. Baumeister ve

arkadaşları, kültürel öğrenme yaklaşımıyla açıkladığı dedikodu fenomeninde, aynı kültür içinde yaşayan bireylerin kültürün belirli normlarına dikkat ettiklerini, dedikodu yaparak o toplumun kabul ettiği ve etmediği şeyleri öğrendiklerini ifade ederek dedikodunun toplumsal kurallardan etkilendiğine dikkat çekmektedir [8]. Bu açıdan değerlendirildiğinde, İspanya ve Türkiye'deki bulguların benzer yapıları ortaya çıkarmaması makul karşılanabilir. Bu yoruma ek olarak, ölçme aracının az sayıda maddeden oluşması faktör yapılarına yönelik benzer bulguların görülmesini zorlaştırmış olabilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, gençlerin cinsiyeti ve yaşları siber dedikodu puanlarında anlamlı farklılıklar oluşturmamıştır. Şimdiki araştırmadan elde edilen bu sonuç, Romera ve arkadaşlarının aynı yaş grubuyla gerçekleştirdiği çalışmada ortaya çıkan sonuçlarla benzerlik göstermektedir [12]. Siber dedikodu konusunda cinsiyete ilişkin raporlama yapan bir diğer çalışmada ise 12-17 yaş arasındaki kız ergenlerin siber dedikoduyu daha fazla kullandıkları bildirilmiştir [16]. Bu sonuçlar araştırmacılar tarafından kızların sosyal medyada daha fazla zaman harcadıkları, ilişkilerine daha fazla önem verdikleri ve gruptan dışlanma kaygısını daha çok taşıdıkları için siber dedikoduyu kullandıkları şeklinde açıklanmıştır. Literatürde siber dedikodu konusunda gerçekleştirilen çalışmaların çok sınırlı olması nedeniyle, bu sonuçlar yüz yüze yapılan dedikodu literatürüyle de karşılaştırılabilir. Söz konusu çocuk ve ergen grupları olduğunda dedikodu açısından cinsiyet farklılıkları olmadığı görülmektedir. Örneğin, dedikoduyu da içeren zorbalık davranışlarının incelendiği meta analiz çalışmalarında kız ve erkekler arasında anlamlı farklılık raporlamayan birçok araştırma göze çarpmaktadır [17]. Az sayıdaki çalışmada ise cinsiyet farklılıklarından söz edilmiştir [18]. Siber dedikodu çalışmalarının yetersizliği göz önüne alındığında, ileride yapılacak araştırmalarda arkadaşlık ilişkileri ve yakınlık düzeyine göre cinsiyetler arasında farklılık olup olmadığını incelemek daha kesin yorumlar yapılmasını mümkün kılacaktır.

Mevcut araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, siber dedikodu açısından gelişimsel farklılıkların gözlenmemesi olmuştur. Çocuk ve ergen gruplarıyla siber dedikodu çalışan önceki üç farklı çalışmada benzer şekilde anlamlı yaş farklılıkları raporlanmamıştır [10], [12], [16]. Şimdiki araştırma bu açıdan literatürle tutarlı sonuçlar sunmuştur. Buna göre, çocuk ve ergen gruplarının benzer motivasyonlarla benzer düzeyde siber dedikoduya başvurdukları söylenebilir. Siber dedikodu değişkeni özelinde bakıldığında, gelişimsel farklılıkların ortaya çıktığı bir husus ise gençlerin siber dedikoduya ilişkin ahlaki muhakeme ve değerlendirmeleri olmuştur [19]. Siber dedikodu kullanımı ile siber dedikoduya ilişkin muhakemelerin gelişimsel açıdan farklılık gösterme nedeni ise çocuk ve ergenlerin gelişmekte olan bilişsel becerileri olabilir. Dolayısıyla, siber dedikodu konusundaki gelişimsel farklılıkları test etmek isteyen araştırmacıların çocukların siber dedikoduya verdikleri tepkilerin yaşla birlikte nasıl ve hangi nedenlerle değiştiğine odaklanması literatür açısından önemli görünmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan ilginç bulgulardan birisi, anne-babaları birlikte ve ayrı olan gençlerin siber dedikodu yapmalarında olmuştur. Sonuçlara göre, anne babası ayrı olan gençlerin daha fazla siber dedikoduya başvurdukları gözlenmiştir. Bu konuda yapılabilecek olası bir yorum, anne ve babanın birlikte olmadığı ailede yaşayan çocuk ve ergenlerin zorbalık davranışlarını daha uygun buldukları şeklinde olabilir. Literatür taraması yapıldığında siber dedikodu özelinde böyle bir araştırmaya rastlanamamıştır ancak zorbalık araştırmaları incelendiğinde, anne babanın boşanmış olduğu ailelerden gelen çocukların korkutma ve sindirme gibi tepkileri daha fazla kullandıkları yönünde sonuçlar bulunmaktadır [20]. Hatta Lopez-Castro ve Priegue'nin yakın zamanlı meta-analiz çalışmasında da bu tip ailelerden gelen ergenlerin siber zorbalık davranışlarının fazla olduğu ifade edilmektedir [21]. Bu bulguları, ebeveynleri tarafından ihmal edilen yahut ebeveynlerin ayrı olduğu ailede yetişen çocuk ve ergenlerin olumsuz ve zorbalık içeren yöntemleri tercih etmeye eğilimli olabilecekleri şeklinde yorumlamak da mümkündür. Ergenlerin sosyal-duygusal gelişimleri açısından uyumsuzluk yaşamaları, olumsuz bir durum karşısında olumsuz ve istenmedik tepkiler vermelerine yol açmış olabilir. Yine de mevcut araştırmadaki birlikte ve ayrı olan ebeveyn dağılımlarının homojen olmaması nedeniyle, bu konuyu gelecekteki araştırmalarda daha detaylı bir şekilde ele almak yerinde olacaktır.

Şimdiki araştırmada siber dedikodu konusunda ülkemizde kullanılabilecek bir ölçme aracının uyarlanmasıyla yeni araştırmalara öneriler sunmak mümkün hale gelmiştir. Hali hazırda siber dedikodu ile ilişkili değişkenler açısından Türkiye'de herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu noktada siber zorbalık literatürü araştırmacılara yol gösterebilir. Siber zorbalık açısından bakıldığında, Yiğit ve

Seferoğlu'nun literatür taramasında “gizlilik hissi, ahlaki çözülme, geleneksel zorbalık, internet kullanım sıklığı, ailesel ilişkiler, siber mağduriyet, empati ve algılanan sosyal destek” gibi değişkenlerin hem mağdur hem de zorbalıkla ilişkili olduğu şeklinde bir sonuca ulaşılmıştır [22]. Bu açıdan benzer bir problematiği siber dedikodu değişkeniyle çalışmak literatür açısından faydalı olacaktır. Yine siber zorbalık açısından anne ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babaların internet becerisi ebeveyn kontrolü gibi değişkenlerin siber zorbalıkla bağlantılı olduğu düşünülürse [23], siber dedikodunun da bu değişkenlerle olan bağlantılarının çalışılması siber dedikoduyu yordayacak faktörlerin belirlenmesinde önemli olabilir.

Alanda ele alınması gereken bir diğer konu da, gençlerin siber dedikodu ile nasıl başa çıkabilecekleridir. Teknoloji, insanların davranışlarında önemli bir rol oynarken aynı zamanda duyguları ve özgüveni de etkileyerek çeşitli siber davranışlara yol açabilir [24]. Hatta siber zorbalığın bireyler üzerinde psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar yahut intihar gibi ciddi olumsuz sonuçlara neden olduğu düşünülürse [25], siber dedikoduyla baş etme becerilerine yönelik uygulamaların toplum açısından da faydalı olması beklenebilir. Örneğin, Nasaescu ve arkadaşları öz farkındalık, sosyal farkındalık ve prososyal davranış gibi sosyo-duygusal becerilerin, daha düşük düzeyde teknoloji istismarının yordayıcı olduğunu raporlamışlardır [26]. Benzer şekilde, Arrivillaga ve arkadaşları, kendini değerlendirme ve duygu düzenleme konusundaki becerilerin sorunlu internet ve akıllı telefon kullanımı ile intihar riski arasındaki olumsuz ilişkileri azalttığını bulmuşlardır [27]. Dolayısıyla bu konuda yapılacak araştırmalar çeşitli psikoeğitim programlarının tasarlanması ve siber ortamdaki istenmedik davranışların azalmasına yardımcı olacaktır.

Araştırma birçok açıdan öncü niteliği taşımakla birlikte bazı sınırlılıklara da sahiptir. İlk olarak araştırmanın kesitsel desenle yürütülmüş olması ve katılımcıların takiplerinin yapılamaması nedeniyle yorumlarda daha dikkatli olmak gerekmektedir. Bununla birlikte katılımcıların Türkiye'nin tek bir ilinden seçilmiş olması, sonuçların genellenebilirliğini zayıflatmaktadır. Dedikodunun kültürel bir fenomen olduğundan hareketle, sonraki araştırmalarda Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerden katılımcıların dâhil edilmesi, siber dedikoduya ek olarak bireylerin benlik kurguları ve değer yapıları gibi değişkenlerle birlikte çalışılması siber dedikoduya yönelik kültürel farklılıkların görülmesine daha fazla yardımcı yardımcı olabilir.

V. SONUÇLAR

Sonuç olarak, şimdiki araştırmada Türkçe uyarlaması yapılan Siber Dedikodu Ölçeği-Ergen Formunun ülkemizde kullanılmak üzere geçerlik ve güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür. Orijinal ölçme aracından farklı olarak, Türkiye'de kullanılacak formun iki faktörlü bir yapı gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, anne-babaların birlikte ya da ayrı olmasının çocuklarının siber dedikodu yapma durumları üzerinde etkili olduğu da bulunmuştur. Siber dedikodu konusunda Türkiye'de ilk kez gerçekleştirilen bu araştırmayla birlikte ilerleyen yıllarda siber ortamlardaki dedikodu değişkeninin daha fazla araştırmaya konu olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Ohannessian, C. M., & Vannucci, A. (2020). Social media use and externalizing behaviors during early adolescence. *Youth&Society*, 53, 871-893. <http://doi.org/10.1177/0044118X20901737>
- [2] Ortega-Ruiz, R., Del Rey, R., & Casas, J. A. (2016). Assessing bullying and cyberbullying: Spanish validation of EBIPQ and ECIPQ. *Psicología Educativa*, 22(1), 71-79. <https://doi.org/10.1016/j.pse.2016.01.004>
- [3] Dennehy, R., Meaney, S., Walsh, K. A., Sinnott, C., Cronin, M., & Arensman, E. (2020). Young people's conceptualizations of the nature of cyberbullying: A systematic review and synthesis of qualitative research. *Aggression and Violent Behavior*, 51, 101379. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101379>
- [4] Smith, P. K. (2015). The nature of cyberbullying and what we can do about it. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 15(3), 176-184. <https://doi.org/10.1111/14713802.12114>
- [5] Kurland, N. B., & Pelled, L. H. (2000). Passing the word: Toward a model of gossip and power in the workplace. *Academy of Management Review*, 25, 428-438.
- [6] Bechtoldt, M. N., Beersma, B., & Dijkstra, M. T. M. (2020). Why people gossip and what it brings about: Motives for, and consequences of informal evaluative information exchange. *Frontiers in Psychology*, 11, 24.

- [7] Dores-Cruz, T. D., Nieper, A. S., Testori, M., Martinescu, E., & Beersma, B. (2021). An integrative definition and framework to study gossip. *Group & Organization Management*, 46(2), 252–285.
- [8] Baumeister, R.F., Zhang, L., & Vohs, K.D. (2004). Gossip as cultural learning. *Review of General Psychology*, 8, 111-121.
- [9] Gottman, J. M., & Mettetal, G. (1986). Speculations about social and affective development: Friendship and acquaintanceship through adolescence. İçinde J. M. Gottman & J. G. Parker (Edt.), *Conversations of friends: Speculations on affective development* (ss. 192–237). Cambridge University Press.
- [10] López-Pradas, I. C., Romera, E. M., Casas, J. A., & Ortega-Ruiz, R. (2017). Cybergossip and cyberbullying during primary school years. *Psicología Educativa*, 23(2), 73–80. <https://doi.org/10.1016/j.pse.2017.05.007>
- [11] Wargo Aikins, J., Collibee, C., & Cunningham, J. (2017). Gossiping to the top: Observed differences in popular adolescents' gossip. *The Journal of Early Adolescence*, 37(5), 642-661. <http://doi.org/10.1177/0272431615617291>
- [12] Romera, E. M., Herrera-L'opez, M., Casas, J. A., Ruiz, R. O., & Del Rey, R. (2018). How much do adolescents cybergossip? Scale development and validation in Spain and Colombia. *Frontiers in Psychology*, 9(FEB), 1–10.
- [13] Cebollero-Salinas, A., Orejudo, S., Cano-Escoriaza, J., & Iniguez-Berrozpe, T. (2022). Cybergossip and problematic internet use in cyberaggression and cybervictimisation among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 131, 107230.
- [14] Romera, E. M., Camacho, A., Ortega-Ruiz, R., & Falla, D. (2021). Cybergossip, cyberaggression, problematic Internet use and family communication. *Comunicar*, 67, 61–71. <https://doi.org/10.3916/C67-2021-05>
- [15] Arıca, O. T., Kınay, H., & Tanrikulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 1, 101-114.
- [16] García-Fernández, C. M., Moreno-Moya, M., Ortega-Ruiz, R., Romera, E. M. (2022). Adolescent involvement in cybergossip: Influence on social adjustment, bullying and cyberbullying. *The Spanish Journal of Psychology*, 25, e6.
- [17] Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., & Little, T. D. (2008). Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development*, 79(5), 1185-1229.
- [18] McAndrew, F. T. (2014). The “sword of a woman”: Gossip and female aggression. *Aggression and Violent Behavior*, 19, 196–199.
- [19] Caivano, O., & Talwar, V. (2023). Receiving cybergossip: Adolescents' attitudes and feelings towards responses. *Computers in Human Behavior Reports*, 10, 100297.
- [20] Akduman, G. G. (2010). 7-14 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 3(2), 13-26.
- [21] López-Castro, L., & Priegue, D. (2019). Influence of family variables on cyberbullying perpetration and victimization: A systematic literature review. *Social Sciences*, 8(3), 98-113.
- [22] Yiğit, M. F., & Seferoğlu, S. S. (2017). Siber zorbalıkla ilişkili faktörler ve olası çözüm önerileri üzerine bir inceleme. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 4(2), 13-49.
- [23] Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105-122.
- [24] Elhai, J. D., Levine, J. C., Alghraibeh, A. M., Alafnan, A. A., Aldraiweesh, A. A., & Hall, B. J. (2018). Fear of missing out: Testing relationships with negative affectivity, online social engagement, and problematic smartphone use. *Computers in Human Behavior*, 89, 289-298.
- [25] Heiman, T., Olenik-Shemesh, D., & Eden, S. (2015). Cyberbullying involvement among students with ADHD: relation to loneliness, self-efficacy and social support. *European Journal of Special Needs Education*, 30(1), 15-29.
- [26] Nasaescu, E., Marín-López, I., Llorent, V. J., Ortega-Ruiz, R., & Zych, I. (2018). Abuse of technology in adolescence and its relation to social and emotional competencies, emotions in online communication, and bullying. *Computers in Human Behavior*, 88, 114-120.
- [27] Arrivillaga, C., Rey, L., & Extremera, N. (2020). Adolescents' problematic internet and smartphone use is related to suicide ideation: Does emotional intelligence make a difference?. *Computers in Human Behavior*, 110, 106375.